

جرایم مربوط به نقض حقوق مالکیت فکری در فضای مجازی از منظر نظام حقوقی ایران

محمد جواد پور حسینی^۱، محمد رومانی^۲

نویسنده مسئول:

محمد رومانی

چکیده

در این تحقیق به بررسی موضوع جرایم مربوط به نقض حقوق مالکیت فکری در فضای مجازی از منظر نظام حقوقی ایران پرداخته و در نهایت نتیجه حاکی از این شد که: بازپرس یا دادستان در صورت صدور قرار منع تعقیب یا موقوف شدن تعقیب باید تکلیف اشیا و اموال کشف شده را که دلیل یا وسیله جرم بوده و یا از جرم تحصیل شده یا حین ارتکاب استعمال و یا برای استعمال اختصاص داده شده است تعیین کند تا مسترد یا ضبط یا معدوم شود. در مورد ضبط دادگاه تکلیف اموال و اشیا را تعیین خواهد کرد.

بازپرس یا دادستان در صورت صدور قرار منع تعقیب یا موقوف شدن تعقیب باید تکلیف اشیا و اموال کشف شده را که دلیل یا وسیله جرم بوده و یا از جرم تحصیل شده یا حین ارتکاب استعمال و یا برای استعمال اختصاص داده شده است تعیین کند تا مسترد یا ضبط یا معدوم شود. در مورد ضبط دادگاه تکلیف اموال و اشیا را تعیین خواهد کرد. علیرغم نقش و جایگاه برجسته و ممتاز نرم‌افزارها در رشد و توسعه جوامع و لزوم ارائه حمایت حداکثری از این محصولات، متأسفانه قانونگذار در میان انواع مصادیق حقوق مالکیت‌های ادبی و هنری، ضعیف‌ترین شکل حمایت کیفری را در مورد نرم‌افزارها مقرر داشته است.

کلمات کلیدی: مالکیت فکری، جرم، نقض، فضای مجازی، حق مؤلف.

مقدمه

بشر در طول تاریخ توانسته است با قدرت و توان فکری خود روز به روز پرده از طبیعت نامکشوف بردارد، با تفکر و تخیل پا از امور حسی فراتر نهاده، با هنر و ذوق فراوان، زیبایی را در آثار خارجی مجسم کند و در معرض انظار دیگران گذارد. بشر با خلاقیت و ابداع، ابزار سلطه هر چه بیشتر بر طبیعت را فراهم آورد. به طوری که کوچکترین تا بزرگترین موجودات را در حوزه دانش خود قرار داده است. این پیشرفت و توسعه هر چند بسیار کند آغاز شد، اما طی قرون اخیر و با وقوع انقلاب صنعتی سیر صعودی به خود گرفت و امروزه لحظه به لحظه به اطلاعات حوزه دانش و فنون بشر افزوده می‌شود. این پیشرفت و دانش مرهون زحمات بسیاری است که با سرمایه‌گذاری مادی و فکری فراوان زمینه ساز چنین تحول عظیمی شده است. اما نکته حائز اهمیت این است که دستاورد فکری با اینکه به سختی به دست می‌آید، اما به مدد فناوری‌های نوین به راحتی و سهولت، تقلید پذیر و قابل تکثیر و توزیع است. اگر در گذشته کسی ابداعی می‌کرد، تکثیر انبوه آن به سختی میسر بود، به نحوی که هزینه صرف شده برای تکثیر، بر جنبه فکری و هزینه فکری آن غلبه می‌کرد. اما امروزه ابداع و اختراع و تالیف، پرهزینه و دشوار ولی تکثیر آن آسان است. نتیجه این وضع آن است که منافع مادی و معنوی امور فکری در دست تقلید و تکثیرکنندگان قرار گیرد و چنان چه پدیدآورنده حمایت نشود و نتواند از منافع اقتصادی اثر خود بهره لازم را ببرد، چه بسا دانش در دنیای تجارت به اسرار تجاری مبتدل گردد و کسی حاضر نشود اندوخته‌های خود را به راحتی در اختیار دیگران قرار دهد، حال آنکه جریان علم و رشد آن یک جریان به هم پیوسته است و علوم دانشمندان متأخر بر پایه اندوخته‌های علمی متقدمان است و به همین گونه دانش اندیشمندان امروز زمینه ساز پیشرفت دانش در آینده خواهد بود. بنابراین باید راهی یافت که اندیشمندان ضمن بهره بردن از فعالیت فکری خود حاضر باشند دستاورد فکری خود را در اختیار دیگران نیز قرار دهند؛ چرا که اگر سلسله ارتباط میان دانش کنونی و آینده قطع شود، پیشرفت جوامع بشری به کندی صورت خواهد پذیرفت. تنها راهی که بتواند این ارتباط را همچنان نگه دارد، حمایتی است که باید از اندیشمندان و صاحبان ایده‌های ذهنی نو و خلاقانه صورت پذیرد. از همین رو خردمندان به مرور نظام مالکیت فکری را طراحی کرده‌اند تا در سایه آن مصالح پدیدآورندگان، تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان تأمین شود و نظام مالکیت فکری کنونی مرهون تلاش‌های ذهنی و مباحث حقوقی و فلسفی اندیشمندان است که با طرح مباحث مختلف مربوط به این شاخه حقوقی و بیان مبانی گوناگون آن توانسته‌اند مشروعیت حمایت از مالکیت فکری را موجه سازند.

پیشینه تحقیق

۱- آقای امیررضا اصنافی در مجله‌ی کتاب ماه کلیات اطلاعات ارتباطات و دانش‌شناسی در سال ۱۳۸۷ شماره ۶۴ به بررسی موضوع: حمایت از حقوق مالکیت فکری در محیط اینترنتی پرداخته و به این نتیجه رسیده است که: کپی از تأثیرات اینترنت بر حقوق مالکیت فکری، مطرح شدن بحث تعارض قوانین در محیط مجازی نحوه‌ی تعیین قانون حاکم و مرجع ذی صلاح برای حل و فصل دعاوی ناشی از مالکیت فکری در محیط اینترنتی است.

۲- آقای امیر طریقی در سایت پرتال اطلاع‌رسانی و کالت آنلاین به بررسی موضوع: تعارض قوانین مالکیت فکری در فضای مجازی پرداخته و به این نتیجه رسیده است که: اینترنت مرزهای ملی را در ارتباط با کالاهای مارک دار، آثار دارای کپی رایت و کالاهای دارای حق اختراع خنثی می‌کند.

۳- آقای سعیدرضا عاملی و ابراهیم محسنی آهویی در نشست محتوای ملی در فضای مجازی در سال ۱۳۸۴ به بررسی موضوع: مالکیت فکری در فضای مجازی و مدل راهبردی مشارکت همراه با هدایت پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که: تجربه مدیریت حقوق مالکیت فکری در فضای مجازی توسط دولت جمهوری اسلامی ایران، الزام حرکت از سوی وضعیت نظارت محض به سوی الگوی مشارکتی هدایتی را متذکر می‌شود.

مفاهیم مالکیت فکری

موضوع مالکیت فکری که ناشی از هنر و ابتکارات انسان است بحث نوینی نیست. بلکه با پیدایش انسان، مالکیت فکری نیز بوجود آمده است. چرا که فکر، قدرت لاینفکی بوده که انسان هیچ وقت از آن خالی نبوده و همیشه به منظور رفع نیازهای خود از آن بهره می‌گرفته است. امروزه درباره اهمیت مالکیت فکری (معنوی) و حفظ آن در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی مباحث فراوانی مطرح است و گسترش ارتباطات از طریق شبکه جهانی اینترنت و قابلیت دسترسی سریع و آسان به تمامی اطلاعات و سوءاستفاده برخی افراد از آثار و دستاوردهای دیگران بر اهمیت حفظ این نوع مالکیت و اعتبار آن افزوده است. بعضی از سازمانهای بین‌المللی بخصوص سازمان جهانی مالکیت فکری یا مختصراً «وایپو»^۱ به منظور تبیین و گسترش مالکیت معنوی در

^۱ WIPO

بین جوامع مختلف و نیز در محیط الکترونیکی تحقیقات و بررسی‌هایی کرده است تا بهتر و دقیق‌تر ابعاد و ویژگی‌های آن را مشخص و موقعیت آن را مستحکم نماید (گاستون، ۱۳۸۰: ۱۸۸).

حق مؤلف

حق مؤلف ارتباطی میان شخصیت مؤلف با اثرش است. ارتباط لاینفک آثار ادبی و هنری با شخصیت پدیدآورندگان آنها، موجب شده است حقوقی برای اشخاص مزبور در عرف، قانون و شرع شناخته شود که به لحاظ طبع و فلسفه‌ی پیدایش آنها، دارای احکام خاصی باشند که متفاوت با احکام مربوط به حقوق مادی است.

مالکیت صنعتی

حقوق مالکیت صنعتی در خاکریز اول صنعت، تجارت و تحقیقات قرار دارد. عدم توجه به این حقوق موجبات ضرر و زیان جبران ناپذیری به فعالان این عرصه‌ها وارد خواهد آورد. در تجارت علاوه بر مبادله کالا که در آن کیفیت و کمیت نقش اساسی را دارد اعتبار معامله کننده و کالای مورد معامله نیز بسیار تأثیرگذار است، یا در ابتکار و نوآوری حفظ حقوق پدید آورنده باعث تشویق وی و سایرین می‌گردد. بعنوان مثال حسن نام تجاری یک کالا، سرعت فروش آنرا برای فروشنده بالا برده باعث سهولت در بازاریابی می‌گردد و یا ظاهر زیبا و بسته‌بندی منحصر به فرد کالا، عامل کلیدی در جلب و جذب مشتریان شده و موجبات موفقیت محصول در بازار می‌شود یا ثبت و حمایت از حقوق مبتکرین و مخترعان باعث رشد شگرفت علم و دانش می‌گردد.

مبانی مالکیت فکری

مبانی مالکیت فکری، در صدد پاسخ به چرایی مشروعیت حق پدیدآورنده بر پدیده فکری است. با نگاه اجمالی به مبانی اعتبار مالکیت فکری در می‌یابیم هر مبنا بر عنصری از شکل‌گیری پدیده فکری توجه کرده است. برخی به عنصر کار و فعالیت فکری و تلاش پدیدآورنده توجه نموده و سعی کرده‌اند با توجه به احترام کار، مشروعیت مالکیت فکری را به اثبات رسانند که این امر با عنوان مبنای کار بررسی خواهد شد. برخی به غایت اعتبار مالکیت فکری توجه نموده و مصالح فردی و اجتماعی را مد نظر قرار داده‌اند.

دیدگاه اصالت منفعت بر این امر اصرار می‌ورزد. دیدگاه‌هایی شخصیت پدیدآورنده را کانون نظر قرار داده و با تحلیل شخصیت به توجیه حق پدیدآورنده پرداخته‌اند. در ادامه به هر یک از این مبانی اشاره می‌شود.

در حقوق ایران علاوه بر «قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸» در قوانین دیگر از جمله «قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲» و هم چنین در «قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای مصوب ۱۳۷۹» برای مرتکبان نقض حقوق پدیدآورنده که بدون اجازه صاحب اثر اقدام به نشر، پخش و عرضه آثار دیگری می‌نمایند مجازات در نظر گرفته شده است. که به مجازات‌های حبس و جزای نقدی محدود می‌شوند. ثبت اثر در ایران از شرایط شناسایی اثر و برخورداری آن از حمایت قانونی به شمار نمی‌آید و برای اینکه اثری قابل حمایت کیفری باشد لازم نیست که ابتدا ثبت شده و سپس پدیدآورنده بتواند از حقوق خود بر اثر حراست کند. ماده ۲۱ قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ مقرر می‌دارد: «پدیدآورندگان می‌توانند اثر و نام و نشان ویژه خود را در مراکز که وزارت فرهنگ و هنر با تعیین نوع آثار آگهی می‌نمایند به ثبت برسانند.

قابل ذکر است که رسیدگی به این جرایم با شکایت شاکی خصوصی آغاز و با گذشت او موقوف می‌شود و نیز در صورت ورود خسارات مادی یا معنوی به شاکی خصوصی باید توسط مرتکب جبران شود.

جرایم مندرج در قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان

قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان در ماده ۲ با در پیش گرفتن روش احصایی آثار مورد حمایت را در دوازده بند اشاره کرده است. و به این ترتیب آثار خارج از این فهرست قابل حمایت نیست و در صورت طرح دعوا شاکی خصوصی می‌تواند با توسل به طرق مدنی جبران خسارت خویش را خواستار شود. بر اساس این ماده؛ «آثار مورد حمایت این قانون به شرح زیر است:

- ۱- کتاب و رساله و جزوه و نمایش نامه و هر نوشته دیگر علمی و فنی و ادبی و هنری.۲- شعر و ترانه و سرود و تصنیف که به هر ترتیب و روش نوشته یا ضبط یا نشر شده باشد.۳- اثر سمعی و بصری به منظور اجراء در صحنه‌های نمایش یا پرده سینما یا پخش از رادیو و تلویزیون که به هر ترتیب و روش نوشته یا ضبط یا نشر شده باشد.۴- اثر موسیقی که به هر ترتیب و روش نوشته یا ضبط یا نشر شده باشد.۵- نقاشی و تصویر و طرح و نقش و نقشه جغرافیایی ابتکاری و نوشته‌ها و خط‌های تزئینی
- ۶... هرگونه پیکره.۷- اثر معماری.۸- اثر عکاسی.۹- اثر ابتکاری مربوط به هنرهای دستی یا صنعتی و نقشه قالی و گلیم.۱۰- اثر

ابتکاری که بر پایه فرهنگ عامه (فولکلور) پدید آمده باشد. ۱۱- اثر فنی ۱۲- هرگونه اثر مبتکرانه دیگر که از ترکیب چند اثر پدید آمده باشد (درینی، ۱۳۷۶: ۱۳۰).

برابر ماده ۲۲ این قانون «حقوق مادی پدیدآورنده اثر وقتی از حمایت این قانون برخوردار خواهد شد که اثر مزبور نخستین بار در ایران چاپ و یا پخش یا نشر یا اجراء شده باشد و قبلا در هیچ کشوری چاپ یا نشر یا پخش یا اجرا نشده باشد». در واقع از آنجا که حمایت از حقوق مادی را مشروط نموده است چنین استنباط می گردد که حقوق معنوی در هر صورت مورد حمایت هستند (میرحسینی، ۱۳۸۵: ۲۸).

این قانون نقض حقوق پدیدآورنده آثار فوق که شامل حق نشر، پخش عرضه و اجرای اثر و بهره برداری از آن می باشد جرم انگاری نموده است و برای آن مجازات حبس پیش بینی کرده است. در این فصل جرایم ناشی از نقض حقوق مالکیت ادبی و هنری که در قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان آمده است را بررسی می کنیم و به مجازات های مقرر برای آنها اشاره می کنیم.

- بررسی جرم نشر یا پخش یا عرضه اثر دیگری بدون اجازه صاحب حق و ارکان آن

حق نشر مبتنی بر قراردادی است که میان مؤلف و ناشر و توزیع کننده امضاء می شود که باید بر پایه آن قرارداد عمل کنند. بنابراین نقض قرارداد برای مؤلف و ناشر جایز نیست و حرام می باشد (درینی، ۱۳۷۶: ۱۳۳).

مجازات

هرچند با گذشت سالیان متوالی از تصویب اکثر قوانین، مجازات ها پیش بینی شده جهت متهمینی که در این رابطه محکوم می شوند بسیار ناچیز بوده و نیاز به بازنگری اساسی دارد اما با وجود اینکه قانون حمایت از حقوق مولفان و مصنفان مصوب سال ۱۳۴۸ است در مورد جرم نشر یا پخش یا عرضه تمام یا قسمتی از اثر دیگری، مجازات حبس تادیبی از شش ماه تا سه سال را پیش بینی کرده است که مجازات متناسبی است. براساس ماده ۲۳ این قانون: «هرکس تمام یا قسمتی از اثر دیگری را که مورد حمایت این قانون است به نام خود یا به نام پدیدآورنده بدون اجازه او و یا عالما عامدا به نام شخص دیگری غیر از پدیدآورنده نشر یا پخش یا عرضه کند به حبس تادیبی از شش ماه تا سه سال محکوم خواهد شد.» (الستی، ۱۳۸۳: ۶۴).

- بررسی جرم چاپ، پخش و نشر ترجمه دیگری بدون اجازه و ارکان آن

اهمیتی که قانونگذار برای ترجمه قائل است عمدتا می تواند ناشی از رنج و مرارتی باشد که مترجم در راه برگردان اثر از زبان خارجی به زبان رسمی مملکت متحمل می شود. گزینش صحیح واژه ها، جمله سازی درست، رعایت اصل امانت و بسیاری دیگر از اصول لازم الاجراء از جمله مشکلات مولف است که یک مترجم توانا قادر است آنها را پشت سر بگذارد. علت دیگر این امر می تواند سابقه دیرین ترجمه در ایران و جهان اسلام باشد. نهضت عظیم ترجمه که از آن می توان طلایه تمدن اسلامی نام برد در اواخر سده دوم هجری در جهان اسلام آغاز شد (آیتی، ۱۳۷۵: ۱۲۵).

طبیعی است که سوء استفاده از آثار ترجمه شده دیگران در ردیف سایر آثار واجد اهمیت باعث ایجاد حق تعقیب و جبران خسارت برای مترجم می شود.

مجازات

به موجب قسمت اخیر ماده ۲۴ قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان در صورت تحقق جرم چاپ و پخش و نشر ترجمه دیگری، مجرم به سه ماه تا یک سال حبس تادیبی محکوم خواهد شد. بدیهی است محکوم له می تواند ضمن تقدیم دادخواست ضررو زیان از دادگاه صادرکننده حکم جزایی خواستار صدور حکم مقتضی در مورد جبران خسارات وارده از فعل محکوم علیه شود. باتوجه به اینکه به موجب ماده ۲۲ این قانون تنها آثاری که نخستین بار در ایران چاپ یا پخش یا نشر یا اجرا شده باشند مورد حمایت واقع شده اند. برای چاپ، پخش یا نشر ترجمه های متعلق به دیگری که نخستین بار در خارج صورت گرفته اند هیچ ضمانت اجرای کیفری مقرر نموده است و متاسفانه شاهد افزایش نشر و پخش ترجمه هایی هستیم که مترجمان آنها در خارج از ایران اقدام به چاپ آنها نموده اند و به راحتی در ایران توسط اشخاص سودجو چاپ و عرضه می شوند و خلاء جرم انگاری در مورد حمایت از این آثار احساس می شوند (درینی، ۱۳۷۶: ۱۱۳).

- بررسی جرم کاربرد نام و عنوان و نشان ویژه ای که معرف اثر دیگری است به ترتیبی که القای شبهه کند

در قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان به حقوق معنوی پدیدآورنده اثر اشاره شده است ولی هیچ تعریفی از حقوق معنوی ارائه نشده است. یکی از مصادیق حقوق معنوی پدیدآورنده اثر حق احترام نام و عنوان پدیدآورنده است. صاحب اثر ادبی و هنری حق دارد نام خود را بر روی اثرش ذکر کند و عنوانی را برای آفرینه خود انتخاب کند. در ماده ۱۷ قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ این حق به رسمیت شناخته شده است (الستی، ۱۳۸۳: ۶۹).

مجازات

از این نظر که مرتکب با بکار بردن وسائل متقلبانه یعنی نام و عنوان و نشان اثر دیگری، اقدام به فریب مردم می‌نماید و به این ترتیب منفعت و سودی نصیب خود می‌کند. جرم مورد بحث شباهت زیادی به کلاهبرداری دارد ضروری بود قانونگذار در تعیین مجازات، اصل تناسب با مجازات را مدنظر قرار می‌داد. در نظام قانونگذاری ما در شرایطی که مجازات اصلی کلاهبرداری ساده از یک تا هفت سال حبس تعزیری و جزای نقدی معادل مالی که کلاهبردار اخذ کرده است می‌باشد، جرم کاربرد نام و عنوان و نشان ویژه معرفت اثر تنها به موجب ماده ۲۵، سه ماه تا یک سال حبس تادیبی است که باتوجه به استفاده از وسیله متقلبانه و فریب دادن دیگران و منتفع شدن مرتکب از این طریق، مجازات حبس مقرر متناسب با عمل مرتکب نیست و قدرت بازدارندگی کافی ندارد (درینی، ۱۳۷۶: ۱۴۱).

بررسی جرم عدم اعلام و درج نام پدید آورنده اثر در هنگام اقتباس از اثر یا استناد به آن به منظور انتفاع

یکی دیگر از مباحث موضوع حق مؤلف، بحث اقتباس و جنبه های قانونی آن می باشد که در عین حال از بحث های ظریف و دقیق موضوع مورد نظر است. اقتباس در اصطلاح علم حقوق به حق ویژه مولف به درجات مختلف برداشت از یک اثر از قبل موجود برای خلق یک اثر تازه گفته می شود. این درجات ممکن است از اندازه ای محدود و متعارف و صرفاً با استناد و آوردن بخش خاصی از اثر اصلی شروع می شود ولی گاهی نیز اثر از قبل موجود به اثر متفاوتی تبدیل می گردد (الستی، ۱۳۸۳: ۷۷). اگر اقتباس در حد متعارف و مجاز باشد حتی اگر با توافق و اجازه قانونی پدیدآورنده نباشد جرم محسوب نمی شود چون ماده ۷ قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان در خصوص اقتباس، استناد یا استفاده متعارف مقرر می دارد: «نقل از اثرهایی که انتشار یافته است و استناد به آنها به مقاصد ادبی و علمی و فنی و آموزشی و تربیتی و به صورت انتقاد و تقریظ با ذکر مأخذ در حدود متعارف مجاز است». پس می توان گفت اقتباس یا استفاده یا استناد به اثر دیگری «با رعایت حقوق مادی و علمی مولف و استناد و انتساب مطالب منقول به او جایز و مباح است». متأسفانه با وجود اهمیت موضوع اقتباس، قانونگذار ما مفصلاً با این موضوع برخورد نکرده و تنها در ماده ۱۸ قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ به هنگام وضع مقرره جزایی در مورد اقتباس و استناد به اثر دیگری اشاره نموده است (آقایی نیا، ۱۳۷۸: ۱۳).

مجازات

برابر ماده ۲۵ قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ «متخلفین از مواد ۱۷-۱۸-۱۹-۲۰ این قانون به حبس تأدیبی از سه ماه تا یک سال محکوم خواهند شد» که به این ترتیب جرم عدم اعلام درج نام پدیدآورنده اثر در هنگام استناد یا اقتباس از اثر موضوع ماده ۱۸ قانون، نیز مشمول این حکم می باشد. باید در نظر داشت که به موجب ماده ۱۸، مرتکبان این جرم اشخاص خاصی هستند که اجازه استفاده و اقتباس از اثر را از سوی پدیدآورنده دارند و در واقع به نوعی اشخاص مورد اعتماد پدیدآورنده محسوب می شوند. به نظر می رسد با این اوصاف بهتر بود قانونگذار برای جرم عدم درج نام پدیدآورنده توسط این اشخاص مجازات شدیدتری نسبت به سایر جرائم موضوع مواد ۱۷-۱۹-۲۰ مقرر می نمود و جرم مذکور باتوجه به شخصیت مرتکب که در این مورد اهمیت دارد قابل مقایسه با سایر جرائم مانند جرائم ارتكابی در چاپخانه ها و کارگاه ها، موضوع ماده ۲۰ این قانون نیست و انتظار می رفت قانونگذار مجازات حبس بیشتری برای جرم مورد بحث مقرر می نمود.

بررسی جرم تغییر یا تحریف آثار ادبی و هنری و نشر آن بدون اجازه پدیدآورنده

یکی دیگر از جرائمی که مورد حمایت این قانون قرار گرفته است تغییر و تحریف آثار ادبی و هنری و انتشار بدون اجازه آن است. همانطور که بیان شد جرم عدم درج نام پدیدآورنده در هنگام اقتباس از اثر به منظور انتفاع که مشمول ماده ۱۸ قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است با این جرم تفاوت دارد چون ماده مذکور «در مقام بیان اعمال افرادی است که اجازه اقتباس دارند اما شرایط تشریفاتی آن همچون درج نام پدیدآورنده اصلی را رعایت نمی کنند پس اگر در جریان اقتباس، تغییر و تحریفی صورت گیرد که شرایط ماهوی اقتباس را خدشه دار سازد و به حقوق معنوی پدیدآورنده لطمه ای وارد سازد مشمول ماده ۱۹ این قانون است (شیخ الاسلامی، ۱۳۸۷: ۹۴).

مجازات

برخلاف اصول نگارش قوانین، ضمانت اجرای کیفری جرم مورد نظر در ذیل ماده ۱۹ که عناصر جرم را بیان می کند ذکر نشده است و مجازات آن مانند جرایم قبلی بطور جداگانه در ماده ۲۵ آمده است. براساس ماده ۲۵ این قانون «متخلفین از مواد ۱۷-۱۸-۱۹-۲۰ این قانون به حبس تأدیبی از سه ماه تا یک سال محکوم خواهند شد». در حال حاضر باتوجه به رواج تغییر و تحریف آثار ادبی و تضييع حقوق پدیدآوردگان این آثار، این میزان مجازات حبس از قدرت بازدارندگی کافی برخوردار نیست.

بررسی جرم ارتكابی توسط چاپخانه ها

یکی دیگر از مواد نقض حقوق مالکیت ادبی- هنری که در قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ بیان شده است جرائمی است که ممکن است توسط چاپخانه ها و بنگاه های ضبط صوت و سایر اشخاص ذربط صورت بگیرد و قانونگذار به جهت افزایش ارتكاب این اعمال مجرمانه از قبیل عدم درج شماره دفعات چاپ و یا تعداد نسخه کتاب و سایر موارد مذکور که توسط چاپخانه ها و مراکز مرتبط دیگر صورت می گرفت، اقدام به جرم انگاری آنها نموده است (حقیقت، ۱۳۹۰: ۸۷).

مجازات

همانند سایر جرایمی که بررسی شدند ضمانت اجرای کیفری عدم درج موارد مذکور در ماده ۲۰ توسط چاپخانه ها و.. در ماده ۲۵ این قانون بیان شده که عبارت است از حبس تادیبی از سه ماه تا یک سال. البته اینکه قانونگذار برای تمامی جرائم موجود در قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان مجازات واحد در نظر گرفته است چندان صحیح به نظر نمی رسد زیرا اهمیت همه این جرائم به یک اندازه نیستند و برخی از آنها صدمات جبران ناپذیری به حقوق پدیدآورندگان آثار وارد می آورند که مجازات شدیدتر و موثرتری را می طلبد.

عنوان خاص مجرمانه در قانون مطبوعات

مسئولیت مندرج در این تبصره را باید ناظر به عدم رعایت تشریفات قانونی که صاحب امتیاز ملزم به رعایت آن است (مواد ۱۴، ۱۶، ۱۸ و بند «ب» و «د» ماده ۷ قانون مطبوعات)، دانست. در قانون مطبوعات برای عدم رعایت بعضی تشریفات قانونی از ناحیه صاحب امتیاز، هیچگونه ضمانت اجرایی تعیین نشده است و در حقیقت صاحب امتیاز مسئولیت قانونی در قبال عدم رعایت آن ندارد (عدم رعایت شرایط مندرج در ماده ۷ و ۱۸ قانون مطبوعات). عدم رعایت بعضی از شرایط قانونی از ناحیه صاحب امتیاز، موجب ممانعت از انتشار یا لغو پروانه نشریه وی می شود. این شرایط در مواد ۱۴ و ۱۶ قانون مطبوعات پیش بینی شده است. به موجب ماده ۱۴ این قانون، اگر صاحب امتیاز پس از ۳ ماه از فوت و استعفای مدیر مسئول یا سلب شرایط قانونی وی، شخص دیگری را به عنوان مدیر مسئول معرفی نکند، از انتشار نشریه وی جلوگیری به عمل می آید. همچنین به موجب ماده ۱۶ این قانون اگر صاحب امتیاز ظرف ۶ ماه پس از صدور پروانه (با وجود اخطار کتبی و دادن فرصت پانزده روزه) بدون عذر موجه نشریه تحت امتیاز خود را منتشر نکند، اعتبار پروانه وی از بین می رود. به علاوه عدم انتشار نشریه در ظرف یک سال اگر به تشخیص هیأت نظارت بدون عذر موجه باشد، موجب لغو پروانه نشریه است.

همچنین در قانون مطبوعات حاکم صاحب امتیاز تنها در یک مورد مسئولیت کیفری دارد. این مورد در ماده ۱۴ قانون مطبوعات پیش بینی شده و به موجب آن، هنگامی که مدیر مسئول یک نشریه فاقد شرایط مندرج در ماده ۹ قانون مطبوعات گردد یا فوت شود یا استعفا دهد، در این صورت تا زمانی که صلاحیت مدیر مسئول جدید به تأیید نرسیده، تمامی مسئولیت های وی به عهده صاحب امتیاز نشریه است (۱۵).

به جز مورد فوق صاحب امتیاز هیچگاه مسئولیت کیفری ندارد. در تأیید این مطلب می توان به مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی در خصوص تصویب قانون مطبوعات ۱۳۶۴ و حذف پیشنهاد کمیسیون قضایی مجلس مبنی بر تحمیل مسئولیت کیفری به صاحب امتیاز (به جای مدیر مسئول)، اشاره کرد (۱۶).

بنابراین مسئولیت کیفری مذکور در «تبصره یک ماده ۹» (۱۷) و «ماده ۳۲ قانون مطبوعات» (۱۸) را نمی توان مصادیقی از مسئولیت کیفری صاحب امتیاز در این قانون دانست، زیرا مسئولیت کیفری صاحب امتیاز در تبصره ۱ ماده ۹ قانون مطبوعات، به دلیل اتخاذ عنوان جدید و سمت مدیر مسئولی از ناحیه وی است و در ماده ۲۳ این قانون نیز شخصی که خود را برخلاف واقع صاحب امتیاز معرفی کرده است، در حقیقت صاحب امتیاز نیست تا چنین مجازاتی را ناظر به سمت صاحب امتیاز بدانیم.

نکته آخر اینکه، مجازات لغو پروانه انتشار در بعضی جرایم مطبوعاتی نظیر؛ توهین به رهبر یا مراجع مسلم تقلید (ماده ۲۷ قانون مطبوعات)، اصرار بر انتشار عکس ها و تصاویر و مطالب خلاف عفت عمومی (ماده ۲۸ قانون مطبوعات)، تقلید نام یا علامت نشریه دیگر (ماده ۳۳ قانون مطبوعات) مخالف اصل شخصی بودن مسئولیت کیفری است؛ زیرا صاحب امتیاز با انتخاب مدیر مسئول، هیچگونه مسئولیتی در قبال مطالب منتشره در نشریه ندارد و مجازات لغو امتیاز و پروانه تحصیلی از ناحیه وی، مخالف این اصل است. این استدلال که «مجازات لغو پروانه نسبت به صاحب امتیاز برای این است که وی دقت لازم را در تعیین مدیر مسئول نکرده است» (۲۰)، نیز موجه نیست، زیرا قانون مطبوعات باید قواعد حقوقی مانند اصل شخصی بودن مسئولیت کیفری را رعایت کند و مضافاً اینکه چنین تفسیری مخالف روح قانون مطبوعات است و با این استدلال به صرف تحقق هر جرم مطبوعاتی می توان امتیاز نشریه را لغو کرد.

نتیجه گیری

همانطور که در این مبحث روشن شد:

مصادیق عناوین مجرمانه در نقض حقوق مالکیت‌های فکری عبارتند از: مصادیق این جرائم عبارت است از جعل علامت تجاری ثبت شده در ایران، تقلید از طریق الحاق یا کسر یا تغییر قسمتی از خصوصیات علامت دیگری، قراردادن علامت مجعول روی اوراق، اعلانات یا روی محصول، به معرض فروش رساندن کالا با علامت مجعول، استعمال علامت مجعول، صادر یا وارد کردن محصول یا علامت جعلی و تقلیدی، عدم استعمال علامت اجباری برای فروش یا در معرض فروش قراردادن کالا، واردات و صادرات وسایل، نسخه برداری، ضبط یا تکثیر آثار صوتی به صورت غیر مجاز، نقض حقوق معنوی پدیدآورنده، استفاده از اثر دیگری بدون اجازه فرد.

علیرغم نقش و جایگاه برجسته و ممتاز نرم افزارها در رشد و توسعه جوامع و لزوم ارائه حمایت حداکثری از این محصولات، متأسفانه قانونگذار در میان انواع مصادیق حقوق مالکیت‌های ادبی و هنری، ضعیفترین شکل حمایت کیفری را در مورد نرم افزارها مقرر داشته است.

بازپرس یا دادستان در صورت صدور قرار منع تعقیب یا موقوف شدن تعقیب باید تکلیف اشیا و اموال کشف شده را که دلیل یا وسیله جرم بوده و یا از جرم تحصیل شده یا حین ارتکاب استعمال و یا برای استعمال اختصاص داده شده است تعیین کند تا مسترد یا ضبط یا معدوم شود. در مورد ضبط دادگاه تکلیف اموال و اشیاء را تعیین خواهد کرد.

منابع و مراجع

- ۱- آیتی، حمید، ۱۳۷۵، حقوق آفرینش‌های فکری، نشر حقوقدان، تهران.
- ۲- آقای نیاء حسین، ۱۳۷۸، تقریرات حقوق جزای اختصاصی ۲.
- ۳- الستی، ساناز، ۱۳۸۳، حقوق کیفری مالکیت ادبی و هنری، چاپ اول، نشر میزان، تهران، بهار.
- ۴- حقیقت، نگین، ۱۳۹۰، حمایت کیفری از حقوق مالکیت فکری، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، دانشکده حقوق واحد تهران مرکز، تیر ماه.
- ۵- درینی، فتحی، ۱۳۷۶، حقوق مولفان، مترجمان، هنرمندان و ناشران در فقه معاصر اسلامی، ترجمه دکتر محمدرضا افتخارزاده، نشر هزاران، تهران.
- ۶- شیخ الاسلامی، عباس، ۱۳۸۷، بررسی تحلیلی جرایم مطبوعاتی، انتشارات جاودانه، تهران، معاونت آموزش قوه قضائیه.
- ۷- گاستون استفانی، ژرژ لواسور، برنار بولوک؛ ۱۳۸۰؛ حقوق جزای عمومی؛ ترجمه حسن دادیان؛ جلد اول؛ چاپ اول؛ تهران؛ دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۸- میرحسینی، سیدحسن، ۱۳۸۵، حقوق نشانه‌های جغرافیایی، چاپ اول، نشر میزان، تهران.